Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss

DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

ЖАМИЯТДА ИЖТИМОИЙ АДОЛАТНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ПРИНЦИПИАЛ МАСАЛАЛАРИ ВА ФАЛСАФИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ

Тешабоев Муҳиддинжон Маърифович(PhD)

Тошкент ахборот технологиялари университити Фарғона филиали

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВЫЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В ОБЩЕСТВЕ

Тешабоев Мухиддинжон Маърифович(PhD)
Ферганский филиал Ташкентского универститета информационных технологии

CURRENT PROBLEMS AND PHILOSOPHICAL AND LEGAL SUPPORT OF SOCIAL JUSTICE IN SOCIETY

Mukhiddinjon Marifovich Teshaboev (PhD)
Fergana branch of Tashkent University of Information Technologies

Аннотация: мазкур мақолада ижтимоий адолатни таъминлаш муаммоларининг муҳим стратегик аҳамияти таҳлил қилинган. Шунингдек, мақолада ижтимоий адолатни таъминлашнинг прициипиал масалалари ва фалсафий-ҳуқуқий муаммолари масаласи кўтарилган бўлиб, уни ҳал этишнинг турли усул ва воситалари тақдим қилинган. Жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш бўйича жамият имкониятлари ва қонунчиликда ижтимоий адолатга доир ҳуқуқий базани шакллантириш масалалари илмий асосда тадқиқ этилган. Бу борада жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш механизмларини такомиллаштириш бўйича жаҳон илм-фан тараққиёти тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда илмий-амалий тавсиялар берилган.

Аннотация: в данной статье анализируется важное стратегическое значение проблем социальной справедливости. Также в статье поднят вопрос о принципиальных проблемах и философско-правовых проблемах обеспечения социальной справедливости, представлены различные методы и инструменты ее решения. На научной основе изучаются возможности общества по обеспечению социальной справедливости в обществе и формированию правовой базы социальной справедливости в законодательстве. В связи с этим были даны научно-

Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss

DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

практические рекомендации с учетом тенденций развития мировой науки в области повышения социальной справедливости в обществе.

ABSTRACT: This article analyzes the important strategic importance of the problems of social justice. The article also raises the question of fundamental problems and philosophical and legal problems of ensuring social justice, presents various methods and tools for its solution. On a scientific basis, the possibilities of society to ensure social justice in society and the formation of a legal basis for social justice in legislation are studied. In this regard, scientific and practical recommendations were given, taking into account the trends in the development of world science in the field of increasing social justice in society.

КАЛИТСЎЗЛАР: адолат, ижтимоий адолат, адолатсизлик, жамият, қонунлар, тенглик, глобаллашув, ҳуқуқ, ҳуқуқий маданият, мулоқот маданияти, ижтимоий таназзул, ижтимоий муаммолар, ҳақиқат, ижтимоий тенгсизлик, ижтимоий жавобгарлик.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: справедливость, социальная справедливость, несправедливость, общество, законы, равенство, глобализация, право, правовая культура, культура общения, социальный упадок, социальные проблемы, реальность, социальное неравенство, социальная ответственность.

KEY WORDS: Justice, social justice, injustice, society, laws, equality, globalization, law, legal culture, communication culture, social decline, social problems, reality, social inequality, social responsibility.

КИРИШ

Давлат ва жамият мавжуд экан адолат, хусусан ижтимоий адолатни таъминлаш муаммолари муҳим стратегик аҳамиятга эга масалалардан бири бўлиб қолаверади. Шу маънода, бугунги глобаллашув шароитида жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш муаммолари ҳар қачонгидан ҳам долзарб аҳамиятга эга бўлиб, бу масалани етарлича илмий асосда ўрганишни тақозо этмоқда. Мазкур мақолада жамиятда айнан ана шу ижтимоий адолатни таъминлашнинг устуворлиги масаласи кўтарилган бўлиб, уни ҳал этишнинг турли усул ва воситалари тақдим қилинган. Бунга глобал ахборот оқими жадаллашган бугунги кунимиздаги технократиянинг меъёридан ошганлиги, ижтимоий адолатни таъминлаш борасида ижтимоий-сиёсий вазият чигаллашиб адолатга бўлган муносабатлар иккилик стандарти асосидаги сиёсий қарашларнинг авж олиши, жамиятда адолатнинг қадрсизланиши, баъзи ҳоларда мазкур фазилатлар ўрнини иллатлар, ёвузликлар, тажовузларни ижтимоий адолат сифатида кўрсатилаётганлигини сабаб сифатида кўрсатиб ўтиш мумкин. Бу эса албатта муаммонинг нақадар мураккаб эканлигини кўрсатибгина қолмай, балки унинг ечимларини излашнинг илмий механизмларини яратишни кун тартибига қўймоқда.

Ҳозирга қадар мазкур муаммо турли даражада ўрганилган бўлиб, шарқ мутафаккирлари ва ғарб файласуфлари томонидан чуқур тадқиқ этилган. Бунга шарқда Абу Наср Форобий, Абу Али Ибн Сино, Абу Ҳомид Ғаззолий, Юсуф Хос Хожиб, Алишер Навоий, Хусайн Воиз Кошифий, Фитрат, Абдулла Авлоний каби бир қанча мутафаккирларни киритишимиз мумкин. Ғарбда эса Суқрот, Афлотун, Арасту, Кант, Хегел, Ницше, Генри Девид Торо каби файласуфларни айтиб ўтишимиз мумкин. Бугунга келиб эса бу масалалар доирасида кенг кўламли тадқиқотлар олиб борилмоқда. Бизнинг мамлакатимизда олим ва файласуфлар, МДҲ давлатлари олим ва тадқиқотчилари ва Европа ҳамда океанорти мамлакатларидаги нуфузли тадқиқот институтларидаги олимлар жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш муаммоларини ўрганиш борасида чуқур илмий изланишлар олиб бораётганлиги бу масаланинг нақадар долзарб аҳамиятга эканлигини кўрсатади. Шу билан бирга таъкидлаб ўтиш жоизки, жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш муаммолари фақатгина фалсафа, ахлоқшунослик ёки ҳуқуқшунослик доираси билан чекланган муаммо сифатида

Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss

DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

қаралмаяпти, балки ҳозирги вақтда катта эътибор қозонган кўплаб ижтимоий-гуманитар ва аниқ, табиий фанлар доирасида ҳам ўрганилмоқда. Бунга кўплаб фанлар қатори ҳуқуқ фалсафасини ҳам мисол келтиришимиз ҳам мумкин. Умуман олганда, барча фанлар билан бирга турли миллатларнинг олим ва файласуфларининг асосий мақсади инсоний жамият ижтимоий адолатни таъминлаш, жамият тараққиётида адолатнинг ўрни масалалари билан шуғулланишдан иборат. Бу эса жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш инсониятни таназзулдан қутқаришнинг ягона йўли эканлигини кўрсатади.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш масаласини илмий ўрганишда адолат тушунчасининг моҳиятини ҳам тадқиқ этишни талаб этади. Ҳуқуқий-фалсафий нуқтаи назардан олиб қараганда, адолат тушунчаси ҳам ҳуқуқий, ҳам ахлоқий, ҳам уни жамият билан боғлиқ ҳолда таҳлил қилиш жиҳатидан фалсафий аҳамиятга эга бўлиб, умумий қадрият ҳисобланади. Шу маънода, адолат тушунчаси ҳар биримиз яшайдиган ижтимоий-сиёсий тузилмалар мавжудлиги асослари тўғрисида хулоса чиқаришга имкон беради. Эҳтимол, ҳукмрон элитадан кимдир ўзини адолатли деб эълон қилмайдиган бирон бир тарихий давр мавжуд эмас (масалан, бирон бир мамлакат ҳукмдори) ёки ҳукмрон элита учун бирон бир мухолиф гуруҳ томонидан адолатни тиклаш талаб қилинмайди. Ҳамма адолатни тўла овоз билан ёки пичирлаш билан айтади: шоҳлар, императорлар, амалдорлар, файласуфлар, юристлар, ҳаттоки ўз давридаги қуллар, пролетарлар. Умуман олганда, адолатни маънавий-ҳуқуқий ва ижтимоий-сиёсий онг категорияси, одамларнинг ижтимоий идеаллар, шунингдек, нормалар ва инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги ғояларини тарихан ўзгариши билан боғлиқ бўлган ва зарур бўлган тушунча сифатида баҳолаш мумкин. Адолат инсоннинг ёки ижтимоий гуруҳнинг амалий роли ва уларнинг ижтимоий мавқеи, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, хатти-ҳаракати ва жазоси, одамларнинг хизматлари ва бу борадаги жамоатчилик фикри ўртасидаги мувофиқликни талаб қилади. Бундан ташқари, ушбу муносабатлардаги номувофиқлик адолатсизлик деб тан олинади[1]. Мисол учун А.Ҳусейнов “Янги фалсафий энциклопедия”да адолатни ижтимоий ҳаётнинг фикрлар, позициялар, манфаатлар ва бошқалар курашлари билан боғлиқ бўлган умумий ахлоқий санкцияси сифатида белгилайди. Бундан ташқари, у адолатнинг иккита шаклини: умумий адолатни (яъни ахлоқий-ҳуқуқий ҳаётни) ва махсус (хусусий) адолатни яъни моддий товарларни тақсимлашда маънавий жиҳатдан мутаносибликни белгилайди[2]. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “адолат” сўзи “холислик”, “тенглик” ва шу билан бирга “ҳақиқатга мувофиқлик” деб изоҳланган[3]. Бошқача қилиб айтганда, адолатли жамият бу “виждонан” қурилган жамият, яъни ушбу жамиятда қабул қилинган ахлоқий онгга, унинг аъзолари яхши ва ёмон ғояларига мувофиқ қурилган жамият. Бундан ташқари, ҳуқуқий давлатда “яхшилик ва ёмонлик” ҳуқуқий нормалар кўринишида тузилган. Шундай қилиб, адолат тушунчасига муносабатда икки хил ёндашув мавжуд бўлиб, биринчиси, адолатнинг ҳуқуқий талқинини одамларнинг ахлоқий онгидан сезиб бўлмайдиган тарзда ажратиш, шу билан бирга адолат тўғрисидаги расмий маънавий ва ахлоқий ғоялар ўртасидаги маънавий-ҳуқуқий “келишув” тушунчасини аниқлаш мавжуд. Иккинчиси “адолат” тушунчасининг яна бир талқини мавжуд бўлиб, яъни нафақат “ҳақиқий”, “тўғри”, лекин айни пайтда “қонуний равишда амалга ошириш” тушунчасидир[4]. Ушбу таърифларнинг қиёсий таҳлили бизга адолат ва ижтимоий адолат тушунчаларига янгича ёндашувни шакллантиришга имкон беради.

Шубҳасиз, ижтимоий адолат авваламбор инсоннинг онгида мавжуд бўлган ва шундан кейингина объектив воқеликда мавжуд бўлган ахлоқий категория. Ушбу тезис ижтимоий адолатга нисбатан фаол муносабатни назарда тутади. Ижтимоий адолатнинг мавжудлиги фақат инсоннинг жамиятдаги ижтимоий ҳаракатида кўриш мумкин. Бир қатор социологларнинг фикрича, адолат каби ижтимоий адолат тушунчасини ҳам тўлақонли илмий асослаш мумкин эмас. Уларнинг фикрига кўра, илм-фан ва ахлоқ мос келадиган қутбларга мос келмайдиган нарсаларни ривожлантира олмайди. Аслида, адолат ва ижтимоий адолат ўртасидаги фарқ мутлақ эмас. Илм, биринчи навбатда, мавжуд, ҳақиқий билан шуғулланади, аммо тегишли равишда ҳар доим мавжуд ва ҳақиқий билан қарама-қарши бўлиши шарт эмас. Бундан ташқари, бу уларнинг табиий намоён бўлиши ва давоми бўлиши мумкин. Масалан, бунга мисол қилиб қарз олди-берди муносабатини олишимиз мумкин. Бунда қарз мавжуд бўлган нарсадан келиб чиқади, аслида тўлов мавжуд, аммо келажакда кўриб чиқилади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, адолатни тушуниш тарихийдир, унга кўплаб омилларни сабаб қилиб кўрсатиш мумкин(тарихий, маданий, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва бошқалар). Аммо бу ўзига хос хусусиятларга эга бўлган бир қатор барқарор ақлий хусусиятлар, ахлоқий императивларнинг мавжудлигини инкор этмайди(масалан, севги ва

Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss
© 2021 Support Science LLC
DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

тенглик истаги ижтимоий ҳаёт тузилишининг адолатли тамойили сифатида).

Ижтимоий адолат категорияси жуда кескин ижтимоий аҳамиятга эга ва чуқур маънога эга, чунки бир томондан, жамоат онгида нима борлиги ва мавжудлиги ҳақида ахлоқий ғоялар, бошқа томондан эса қонуний рухсат этилган нормалар мавжуд(сиёсий, ҳуқуқий ва иқтисодий). Бошқача қилиб айтганда, бирон бир давлат тизими, меъёрий ҳуқуқий ҳужжат ёки мулкчилик шакли, агар у аҳолининг катта қисми онгида мавжуд бўлган ижтимоий ҳаётнинг адолатли асослари тушунчаларига мос келмаса, мутлақо қонуний бўлмайди. Унинг энг умумий шаклида айтиш мумкинки, ижтимоий адолат тарихий, маданий, ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан аниқланган ахлоқий категория бўлиб, у нима ва нима бўлиши кераклиги ҳақидаги фикрларни акс эттиради. Бу жамоат онгида ҳукмронлик қилади, шунингдек, у сиёсий, ҳуқуқий ва иқтисодий ҳаётнинг қонун билан тасдиқланган нормаларида акс этади. Ижтимоий адолатнинг маъноси шахс ёки ижтимоий гуруҳнинг жамиятдаги амалий роли ва уларнинг ижтимоий мавқеи ўртасидаги мувофиқлик талабини, балки бундан ташқари бу нафақат шахс, балки ижтимоийлик тушунчасини ҳам англатади. Қолаверса, ижтимоий адолатнинг "ҳақиқатга мувофиқлиги" деган таърифи низони ҳал қилиш, одамларнинг хулқ-атвори объектив воқеликдан келиб чиққан ҳолда ҳақиқатга асосланиши кераклигини англатади. Бошқача қилиб айтганда, ижтимоий адолат муайян масалаларни ҳал қилишда тенг ва тенгсизнинг ўзига хос ўзаро боғлиқлиги бўлиб, яхшилик ва ҳақиқатга хизмат қилиши, конструктив табиат ва йўналишга эга бўлиши керак. Ижтимоий адолат, Афлотунга кўра, "тарқатиш қобилияти, ҳар кимга ўз қадр-қимматини бериш", "тенглик". Шунингдек, ижтимоий адолат "ҳаётдаги қонунларга бўйсуниш қобилияти", "тўғри қонунларга бўйсуниш қобилиятидир"[5]. Афлотуннинг фикрича, ижтимоий адолатнинг моҳияти қуйидагиларда акс этади: биринчиси, ҳар бирига ўз қилмишига қараб тақсимлаш. Бу ижтимоий адолатни тақсимлаш функциясини ифодалайди; иккинчиси одамларни амалда, ҳаракатлар учун тенглаштириш. Бу ижтимоий адолатни тенглаштирувчи функцияни кўрсатади; учинчиси, қонунларга, "тўғри" қонунларга бўйсуниш. Бу ахлоқий бурчни бажариш қобилиятидан бошқа нарса эмас. Шундай қилиб, ижтимоий адолатни тенглаштирувчи ва тақсимловчи қобилиятини очиб берадиган биринчи иккита функция уни жавобгарлик принципи сифатида тавсифлайди, бу эса шахснинг ижтимоий субект сифатидаги хатти-ҳаракатларига тўғри объектив баҳо беришни, мукофотни холисона аниқлаш учун асосни ташкил этади. Ижтимоий (ҳуқуқий, жиноий) жавобгарликнинг объектив томонида намоён бўлган бу қобилият ижтимоий адолатнинг объектив томонини акс эттиради.

Ижтимоий субъектнинг масъулиятли хатти-ҳаракатларида, унинг хулқ-атворига субектив баҳо бериш (ўзини ўзи баҳолаш) орқали амалга ошириладиган "тўғри" қонунларга бўйсуниш ижтимоий адолатнинг субъектив томонини акс эттиради. Ушбу қобилият ижтимоий адолат ва ахлоқий қонунларнинг узвий боғлиқлигини, унга бўйсуниш эса одамнинг эътиқоди, онгли эҳтиёжи, амалий ҳаётда одамларнинг ишларида ва хатти-ҳаракатларида ахлоқий бурчнинг намоён бўлишини кўрсатади. Пифагор ўз давридаги қонунлар унга адолатсиз эканлигига ишора қилиб, талабаларига: "аввало, қонунлардан кўра одоб-ахлоққа эга бўлишга ҳаракат қилинг: ахлоқ - бу биринчи ижтимоий қонунлар", деб таъкидлайди[6]. Ижтимоий адолатнинг ҳуқуқий-фалсафий асосларини ривожлантиришга Т.Гоббс, Ж.Локк, Д.Юм ва И.Кант каби мутафаккирлар энг катта таъсир кўрсатдилар. Улар ижтимоий адолатни нафақат мавҳум ҳуқуқдан, балки индивидуал ҳаракатлардан нисбатан мустақил бўлган ижтимоий ахлоқ ва ижтимоий институтлардан ажралиб турадиган соҳа сифатида тўлдирдилар. Т.Гоббс фикрича, шахслар бир-бирининг ҳуқуқларини ҳурмат қилишга тайёр, лекин бошқалар уларнинг ҳуқуқларини ҳурмат қилишларига амин эмаслар. Бу шахсларнинг табиий ҳолати уруш ҳолатидан бошқа нарса эмас. Бу ҳолатда ҳеч қандай жамият йўқ, лекин, энг ёмони, абадий қўрқув ва зўравон ўлимнинг доимий хавфи мавжуд ва одамнинг ҳаёти ёлғиз, умидсиз, зерикарли ва қисқа умрдир. Шунинг учун жамиятда ижтимоий адолатни таъминлашнинг ягона йўли фақатгина ижтимоий шартнома ва давлатга ёки фуқаролик ҳолатига ўтиш бўлиши мумкин[7]. Локк назарияси кўра эса жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш жамиятда индивидуалликни инкор этмайди. Аксинча, унинг ғояси либерал ижтимоий адолатни ҳимоя қилишга қаратилган[8]. Д.Юм Локкнинг эмпирик этикасини қайта ишлаб чиқди, унинг ижтимоий адолат назариясига адолат ижтимоий мулоқотнинг асосий шакли сифатида қаралади. Юмнинг мазкур назарияси утилитизмнинг кейинги ривожланишига асос яратди [9]. Юм назарияси И.Кантнинг ижтимоий адолат ҳақидаги назариясини ривожлантириш учун асос бўлди. Кантнинг нуқтаи назари бўйича, инсон эркин ва автоном бўлган иродага эга. Айнан шу нарса инсонни бошқа табиатдан ажратиб туради, қадр-қимматини беради. Инсонни инсон қиладиган нарса бу

Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss

DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

қандайдир мақсадлар, турлича қизиқишлар ва яхшилик тушунчалари эмас, балки ўз-ўзидан ҳаракат қилиш қобилиятидир. Бундан келиб чиқадики, инсон предмети ўз мақсадларидан олдин келади ва яхшиси олдинда туради. Адолат ва ижтимоий адолат ўзига хос мақсад сифатида мақсадлар ва манфаатларга нисбатан устун туради ва улардан чекиниб бўлмайди. Аммо Кант замонавий маънода, одиллик назариясига эга эмас эди, чунки у ахлоқнинг ишлашини ахлоқдан ажратиш, шунингдек, ижтимоий институтларнинг индивидуал иродасига боғлиқ ҳолда мустақил ишлашини тасаввур қила олмаган[10]. Шу маънода айтиш мумкинки, ижтимоий адолатга нисбатан жамият тарихининг ўтиш даврида қарама-қарши тенденциялар характерлидир.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Бугунги кунда биринчи навбатда ижтимоий эгалитаризм ҳалокатга олиб боришини англаш тенденцияси ва эгалитар кайфиятнинг барқарорлиги ўртасидаги ижтимоий зиддият авж олмоқда. Негаки, мустақилликдан кейинги даврдан кейинги жамият учун характерли бўлган ижтимоий адолатнинг эски элементларини тезда йўқ қилиш ва бозор ижтимоий адолатини босқичма-босқич ўрнатиш ўртасидаги зиддият мавжуд. Ҳозирги босқичда ижтимоий адолатга хос бўлган қуйидаги хусусиятлар мавжуд: биринчи, фуқаролар, жамоат ташкилотлари томонидан унинг принципларини амалга оширишда фаолликни ошириш; иккинчи, турли хил “ижтимоий адолат моделлари”ни яратиб, одил судловнинг моҳияти ва табиатига турли хил ёндашувлар; учинчи, гуманистик характер билан тобора кўпроқ аниқланадиган шахс манфаатларига йўналтирилганлик, ҳам мазмуни, ҳам ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга ошириш усуллари. Жамиятда ижтимоий адолатни таъминлаш учун мамлакатимиздаги ислоҳотлар жараёнларига нималарни татбиқ этиш мумкин? Жамиятда ижтимоий адолатни таъминлашнинг ўзига хос хусусияти шундаки, у икки омил таъсирида аниқланади ва амалга оширилади. Улардан бири бу бозор. Тарихий тажриба шуни кўрсатадики, на ҳукумат, на давлат миқёсидаги комиссия, на бошқа бирон бир ташкилот меҳнатнинг ҳар хил турларини сифат жиҳатидан ўлчаб, ягона ўлчовни ўрната олмайди. Аммо барча фарқларни йўқ қиладиган шундай универсал ўлчагич мавжуд: бу бозор орқали ҳаракат қиладиган қиймат қонунидир. Бозор ҳақиқий ижтимоий адолатни таъминлаш учун объектив чорани таъминлайди. Бозор инсоният цивилизациясининг энг катта ютуқларидан бири бўлиб, у ҳар қандай жамиятга нисбатан ўзгармасдир. Яна бир омил бу демократиядир. Иқтисодиётдаги демократия, аввал амбор, ишлаб чиқарувчининг бозорда, ўз меҳнатига объектив ва адолатли баҳо бериш эркинлигида намоён бўлади. Адолат инсон муносабатларининг кенг соҳасига таъсир кўрсатадиган энг мураккаб ижтимоий-фалсафий категориялардан биридир. Иқтисодиёт, ҳуқуқ, сиёсат ва ахлоқнинг ўзаро таъсири, жамоат ҳаётининг ижтимоий ҳодисалари ҳақидаги умумий тушунча сифатида хизмат қилади. Баҳолаш объектлари ижтимоий адолат нуқтаи назаридан қуйидагилар бўлиши мумкин:

- жамиятнинг шахсга муносабати (биз синф, давлат, жамиятнинг шахсларга нисбатан ҳаракатлари ҳақида гапирамиз);
- шахснинг жамият, синф, миллат, давлат, оила, шунингдек, ўзи билан ўзаро муносабати;
- бир кишининг бошқасига нисбатан хатти-ҳаракатлари.

Бошқача қилиб айтганда, адолат тоифаси турли ижтимоий ҳодисалар ва омилларни баҳолаш учун қўлланилади: иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий; шахснинг жамият ва бошқа одамлар билан муносабати. Унга бундай ёндошиш унинг ривожланишининг тарихий истиқболини таҳлил қилиш учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин. Ижтимоий адолат ҳар қандай ижтимоий-иқтисодий шаклланиш учун амал қиладиган расмий мантиқий жиҳати бўйича қуйидаги умумий принтсиплар билан тавсифланади. Ижтимоий муносабатларнинг муайян жамиятнинг асосий принципига мувофиқлиги принципи “ижтимоий адолат” категориясининг моҳиятини ифода этувчи ва унинг иккита бошқа принципларининг мазмунини белгиловчи асосий принципдир. Бу ижтимоий тизимнинг нормал ишлашини таъминлайди, уни бегона нафас ва душман ижтимоий ҳодисаларнинг кириб келишидан ҳимоя қилади. Ушбу тамойилнинг мазмуни ушбу ижтимоий-иқтисодий шаклланиш мавжуд бўлган даврда сақланиб келинмоқда ва унинг моҳиятини ифода этади. Иккинчи тамойил - ижтимоий муносабатларнинг маълум бир ижтимоий тизим принципларига мувофиқлигини ўлчаш принципи. Ҳар қандай ижтимоий тизим доимий равишда ривожланиб боради ва фақат унинг барча қисмларини доимий равишда мослаштирган ҳолда ўз моҳиятини сақлаб қолиши мумкин. Шу сабабли, таъкидлаш мумкинки, ижтимоий адолат принципи ижтимоий тизимнинг турли қисмларини уларнинг ривожланиши жараёнида мувозанатни таъминлайди ва мавжуд жамиятнинг барқарор ишлашига имконият яратади. Учинчи тамойил - ижтимоий адолатнинг меъёрий ва баҳо жиҳатларини акс эттирувчи принцип. Адолат маънавий ҳаётнинг элементи сифатида барча ижтимоий муносабатларни яхлит баҳолайди, барча

Oriental Journal of Social Sciences Vol.1 (1), pp.16-21, 22 May, 2021
Available online at http://www.supportscience.uz/index.php/ojss
© 2021 Support Science LLC
DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-01-03

мақсадлар, воситалар ва натижаларнинг ижтимоий ривожланишини баҳолаш мезонидир. Шундай қилиб, мақсадлар ҳақиқий эҳтиёжларга мос келадиган бўлса, ҳақиқийдир.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса қилиб айтганда, ижтимоий адолатни ҳаётнинг барча соҳаларида шахс ва ижтимоий ҳамжамият (жамоа, миллат ва бошқалар) салоҳиятини рўёбга чиқариш ва ривожлантиришнинг тарихий шаклланган шакли (шартлари ва усули) сифатида аниқлаш мумкин. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий тараққиётни таъминлайдиган тараққиётга бўлган эҳтиёж, шахс ёки гуруҳ натижаларининг ижтимоий аҳамияти одамларнинг келиб чиқадиган тенгсизлигини оқлайди. Жамият ҳар бир кишига ижодий қобилиятларни ривожлантириш ва рўёбга чиқаришга имкон берадиган шароитларни яратишда шахс ва турли ижтимоий қатламлар олдида жавобгардир. Шахс жамият учун энг самарали ривожланиши ва қўлланилиши учун жавобгардир. Ушбу тушунча билан ижтимоий адолат ижтимоий жавобгарликсиз мумкин эмас, чунки адолатсизлик тенг ҳуқуқсизлик сифатида тушунилади, инсон ва жамиятнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг диалектик бирлигини ўз ичига олади. Ижтимоий адолат учун жамият ҳар бир кишининг ижтимоий жавобгарлигини талаб қилади, худди ижтимоий масъул шахс жамият томонидан адолат принципига риоя қилишни хоҳлагани каби. Шунинг учун ижтимоий адолатни фақат табиий равишда имтиёзлар шаклида "ҳисоблаш" мумкин эмас.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Философский словарь / А.В. Адо и др.; под ред. И.Т. Фролова. 6-е изд., перераб. и доп. М.: Политиздат, 1991. 559 с.
2. Новая философская энциклопедия: в 4 т. Т. 3. Н – С / Ин-т философии Рос. акад. наук; Нац. обществ.-науч. фонд; науч.-ред. совет: Степин В.С. (пред.) [и др.]. М.: Мысль, 2001. 693 с.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Т. 2008.
4. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеол. выражений / РАН, Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова. 4-е изд., доп. М.: Азбуковник, 1997 (1999). 943 с.
5. Платон. Диалоги / пер. с древнегреч. С.Я. Шейнман-Тонштейн. М.: Мысль, 1986. 607 с.
6. Таранов П.С. Философская афористика: заповеди, притчи, наставления. М.: Остожье, 1996. 574 с.
7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. М.: Мысль, 1991. Т. 2. С. 3-590.
8. Локк Д. Сочинения: в 3 т. Т. 1. Опыт о человеческом разумении. М.: Мысль, 1985. 622 с.
9. Юм Д. Трактат о человеческой природе / пер. с англ. С.И. Церетели; под общ. ред., со вступ. ст. и примеч. И.С. Нарского. Минск: ООО « Попурри», 1998. 720 с.
10. Кант И. Метафизика нравов // Кант И. Собрание сочинений: в 8 т. / под ред. А.В. Гулыги. М.: Мысль, 1994. Т. 6. С. 223-543.
11. Тешабаев, М. М. (2011). Формирование основ нравственной культуры личности в образовательном процессе и гуманистическое мировоззрение. Credo new, (1), 19-19.
12. Тешабоев, М. (2016). МОРАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА. Theoretical & Applied Science, (6), 85-87.
13. Каримов, У. (2017). ИНФОКОМТЕХНОЛОГИИ (ИКТ) ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИЧНОСТИ. In Перспективные информационные технологии (ПИТ 2017) (pp. 1160-1163).
14. Каримова, Г. Й. (2018). РОЛЬ КОНСТИТУЦИИ В ПОСТРОЕНИИ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА. Теория и практика современной науки, (2), 161-163.
15. Каримов, У., & Каримова, Г. (2018). ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНКУРЕНЦИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ. In Перспективные информационные технологии (ПИТ 2018) (pp. 1368-1372).
16. Каримов, У. У. (2017). РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. In Перспективные информационные технологии (ПИТ 2017) (pp. 1189-1192).
17. Teshaboev, M. M. (2019). TASKS OF ETHICAL CULTURE IN THE ETHICS OF ARISTOTLE. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(5), 197-204.
18. Abdurakhmonova, M. M., ugli Mirzayev, M. A., Karimov, U. U., & Karimova, G. Y. (2021). Information Culture And Ethical Education In The Globalization Century. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(03), 384-388.